

πόμενος, τελευτῶν δὴ ὅμοιόν τι ἔκεινῳ πάσχει, ὅπερ ὁ θεῖος Πλάτων ἐν Φαίδωνι λέγει μισολόγος γὰρ ὁ ἀντὶ ρ γίγνεται καὶ τῆς Ἱερᾶς φιλοσοφίας τρόπου τινὰ ὡς ἐνδεοῦς ἥτις καὶ ἀπατηλῆς δεινὸς καταφρονήτης. Τοιούτους δὲ πάλαι τε καὶ νῦν οὐκ ὀλίγους εὑρήσεις, ἀλλ' ὅσους καὶ μισανθρώπους δι' ὄμοιαν τινὰ αἰτίαν ὠςαύτως γιγνομένους. ἀμφότεροι γὰρ τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἕκιστά γε πεῖραν λαβόντες, ὃν τὸ ἄν δέωνται ἀτευκτοῦντες, μεμψίμοιροί τινες καὶ δύσκολοι παρὰ πάντα τὸν βίον καθίστανται.

"Ετι δὲ πρὸς τούτοις λανθάνειν φαμὲν τοὺς πλείστους τῶν οὕτω φιλοσοφούντων ὅτι οὐ πάνυ ἀπηλλαγμένοις τυγχάνουσι τῆς Μούσης τῶν ἐθνικῶν, ἐξωτερικῆς τε καὶ κατ' ἀνθυπόστασιν μάλιστα οὖστις, ὡς ὅμοιοις δὲ σωτερικῆς, οὐσιωδῶς γ' ἀνθρωπικῆς, πείρας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ νέου ἀνθρώπου διαβάλλουσι, δι' τῆς πολλῷ ἐγγύτερον τῆς συναίσθησεως τοῦ Θείου φύσει πως ἐξικνούμεθα. ταυτὴν τὴν γνησίαν ὁδὸν ὑπεδείξαμεν τῇδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἰςαῦθις τε κατὰ δύναμιν ὑποδείξομεν, καταλύσαντες πρότερον τὴν ἐθνικὴν μέθοδον τοῦ θεολογεῖν.

Πρὸς τί δὴ οὖν τὸν πρόσθεν λόγον ἐξ ὑπογυίου καὶ ιδεωτικῶς πάνυ φθάσας διεκῆλθον; Δύο τινὰ μάλιστα θηρῶν, τάδε.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐκ πείρας πέπεισμαι ὅτι ἡ πρόνοια, τὴν τινες ποιοῦνται ἐκ παντὸς τρόπου τοὺς νέους κωλύειν τοὺς ἐναντίους λόγους περὶ τινος ἀκούειν, τοὺς ἐτέρους ἀθρόους τοῖς ὡσὶν αὐτῶν ἐμβάλλοντες, πολλῆς κουφονοίας, δυσανασχετήσεως καὶ ἀναργίας πρόξενος γίγνεται. Καὶ γὰρ οὕτω παρεσκευασμένοις αὐτοῖς καὶ

σμέν.

πρὸς τοὺς ἐναντίους λόγους μηδὲ ὅπως τιοῦν τὴν διάνοιαν ἐρρωμένοις ψιλὸς λόγος ὑστερόν ποθεν προσπτὰς, τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ βάθρων ἔσεισε, φύσει τῶν καινῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐφιεμένην καὶ διὰ τὴν κώλυσιν πάντας τοὺς πρόσθεν λόγους ἀποστρεφομένην. Πολλοὺς γὰρ ἄν τις παῖδας μὲν εἰσεβοῦντας ἴδοι, μειράκια δὲ καὶ ἄνδρας διὰ κουφόνοιαν καὶ ἀπαιδευσίαν ἀσεβοῦντας, μακρῷ ἔξει ἐτεροζήλως καὶ τοὺς ὑστερον λόγους προστεμένους· Εἴ τινες ἀσεβεῖς ἄχοντες (ἔχων γὰρ σύνεις) ἐν ἀνθρώποις ὥφθησαν, οὗτοι παῖδες ὅντες διὰ μυωπίαν τῶν διδασκόντων ὑπὸ τῶν ἑτέρων λόγων ἐτράφησαν, τῶν ἑτέρων πάμπαν ἀποκωλυόμενοι. Οἱ δὲ οὗτω τοὺς νέους διδάσκοντες φανεροί εἰσιν ὡς οὐδὲ αὐτοὶ τὸ ἀσεστον καὶ ὅλως ἀκράδαντον κύρος τῆς ἱερᾶς θρησκείας συναισθάνονται· πᾶς γὰρ ἐναντίος λόγος, ἐξ ἀπορίας τὸ πρῶτον δρμώμενος καὶ φιλομαθείας τὴν Ἀλήθειαν ἐπιρρόνυσι καὶ προσφιλεστάτην ἀπεργάζεται. Ταῦτα δὲ εἰρήσθω μοι ἐκείνῳ τῷ γένει τῶν παρ' ἡμῖν ἀνθρώπων, οἵτινες πάντα ὁμοίως ἐναντίον λόγον καὶ πρὸς ἐπιρρόωσιν τοῦ ἐναντίου καὶ ἀληθοῦς λεγόμενον ἀποβάλλουσιν, ἀξιοῦντες τοὺς νέους ὅλως ἀντικόους εἶναι τῶν ἐναντίων λόγων, βλαχώδεις τινὰς καὶ προσελήνους τὸν πάντα αἰῶνα διαμένειν καὶ θερμουργοὺς καὶ ἀμειλίκτους πρὸς πᾶσαν ἀληθινὴν μάθησιν.

Δεύτερον δὲ, εἰ καὶ κατὰ θείαν Ηρόνοιαν οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι ἦδη παρῆλθον, ἐν οἷς γε ὁ Ἰορδάνης Βρούνων ἐπὶ πανθεῖσμῷ ἐν Ἄρμῃ δημοσίᾳ ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐκαίετο, ὃ δὲ Γαλιλαῖος ἐπὶ στρέβλης πατρικῶς τε καὶ φιλοστόργως τεταμένος μειλιγίᾳ φωνῇ τε καὶ μαχαίρᾳ ἐδέσσετο τῇ παλαιᾷ Γραζῇ ὁμολογήσαι καὶ τὴν ἑαυτοῦ

εμζ'.

ψυχὴν διασῦσαι, ὁ δὲ Κεπλέριος ἕρῳ βουλεύματι τῆς
ἐν Στουτγάρτῃ συνόδου ἐνουθετεῖτο τὴν μάργον γλῶσ-
σαν χαλινῶσαι καὶ παύσασθαι τοῦ λοιποῦ τῷ ἀσεβεῖ Κο-
περνίκῳ ἑπόμενος, βλασφημίας ἀτασθάλους περὶ τὰ θεῖα
βάζειν, ὁ δὲ Οὐόλφιος τῇ χρηστῇ τῶν θεολόγων ὑπο-
θημοσύνῃ καὶ τῇ ὀρωγῇ τινος γελωτοποιοῦ ἢ κρανοφό-
ρων τινῶν λίαν εὔφυσῶν παρὰ τῷ Ἀρηφέλῳ βασιλεῖ
τῆς Πρωσίας εὔδοξιμούντων οὐ μόνον τῆς ἐν "Αλαις
διδασκαλικῆς καθέδρας ἀπεβλήθη, ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν
δρίων τοῦ Πρωσικοῦ βασιλείου ἐντὸς τεσσαράκοντα
όκτω ὥρῶν μετὰ τῆς ὑπὸ ζώνης φερούσης καὶ βαρυνο-
μένης συζύγου ἐπὶ ποινῇ ἀγχόνης ἐφυγαδεύθη· ὁ
καιρὸς οὗτος λέγομεν παρῆλθεν ἦδη· καὶ ὁ ἐπιεικῆς καὶ
ἱστορίας ἐμβριθοῦς ἡμμένος ἀνὴρ, τὴν ἀνθρωπότητα
κατὰ σμικρὸν τελειουμένην γιγνώσκων, οὐχ ὑπεράγαν
τοῖς θεολήπτοις ἔκείνοις χαλεπαίνει, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλ-
λον οἰκτείρει, ὡς ἀμαθίᾳ, προλήψει καὶ δεισιδαιμονίᾳ
πρὸς τὴν Ἀλήθειαν ἐξαγριαινομένους. Ἀλλ' εἴ τις ἄν
καὶ τὰ ὑπό τινων τῶν νῦν λεγόμενά τε καὶ πρασσόμενα
σκέψαιτο, δμολογήσει πάντως ὅτι, εἰ καὶ ὁ φόβος τοῦ
γέλωτα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν γε νῦν ἀνθρώπων δφλε-
σκάνειν τὴν θεοληψίαν αὐτῶν ἀμωμένης περιστέλλει,
οὐχ ἡσσον μέντοι διάθεσιν καὶ προαιρεσιν ἴκανην οἱ ἄν-
δρες εἶχον τὰ ἀσεβῆ τεχνία καὶ διὰ πυρὸς, εἰ δέον, ἐξα-
γνίζειν. κατὰ τοσοῦτον δὲ τῶν πρότερον διαφέρουσι,
καθ' ὃσον ἔκεινοι μὲν πεποιθήσει τινὶ τυφλῇ καὶ ζῆλῳ,
ἀγρίῳ μὲν ἀλλ' εἰλικρινεῖ, ἔπρασσον πάνθ' ὃσα ἐνόμιζον
ὑπὲρ τοῦ θείου πράσσειν· σύτοι δὲ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλ-
λαμβάνονται ὅτι ὃσα λέγουσιν οὐδ' αὐτοὶ ἐνδομύχως
πιστεύουσι. πάντων δὲ τούτων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως οὐδὲν

σημ:

ἄλλο αἴτιον ή ή ἀνέκαθεν τῆς θρησκείας σύγχυσις μετά τῆς φιλοσοφίας.

Ἄλλα καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἄνδρες σοφώτατοι καὶ φιλανθρωπότατοι ἐπεχείρησαν εἰς ταῦτα τὴν θρησκείαν τῇ φιλοσοφίᾳ συνάψαι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἔξοχος Λειβνίτιος, ἀλλ' ἥσσονα ἑαυτῶν εἰπόντες ἀπήλλαξαν. Φύσει γὰρ ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα. Καὶ παρ' ἡμῖν δὲ σοφός τις ἀρχιερεὺς καὶ ἐιδάσκαλος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις τῷ Λειβνίτιῳ ἴσως ἐπόμενος, πολλαχοῦ ἐπειράθη τὰς τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ρήσεις φιλοσοφικοῖς δόγμασι συμβιβάσαι. πολυμαθέστατος ὁ ἀνὴρ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου προθυμούμενος τοὺς Ἑλλήνων παῖδας ὡς δυνατὸν πλεῖστα διδάξαι· καὶ δὴ καὶ ἀστρονομίαν βουλόμενος διδάξαι, ἀλλ' ὡς ἔσικε τὸν ληρώδη ζῆλον καὶ τὰς διαβολὰς τῶν τότε ἀντιπάλων εὐλαβούμενος, ὑπεισηγεῖται μὲν λαθραίως πιὼν τὸ ἀστρονομικὸν σύστημα τὸ ὑπὸ Κοπερνίκου ἐπεινοηθὲν, ὑπὸ δὲ Κεπλερίου καὶ Γαλιλαίου καὶ Ἀλλευίου ἀναπτυχθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Νεύτωνος δαιμονίως καὶ ἐπιστημονικῶς ἥδη ἀποδειγμένην, ἀλλ' ἐν τῷ φανερῷ, τοιούτων ἀνδρῶν λελησμένος, τολμᾷ αὐτὸν ἀντικρυῖς διαψεῦσαι, τοὺς σακκοφόρους μᾶλλον φοβούμενος ἢ Τύχωνα τὸν περιώνυμον ἀστρονόμον μιμούμενος. Διὰ δειλίαν οὖν παράτολμος γίγνεται καὶ τὴν Ἀλήθειαν λατρεύων, τῷ ψεύδει ἔχουσίως ἐμμένει, ὡς μαρτυρεῖ σαφῶς τὸ «περὶ τοῦ συστήματος τοῦ παντὸς» πόνημα. Καὶ ὁ ἀνὴρ ἵκανώτατα καὶ τὰ τοῦ Βάκωνος ἐγίγνωσκεν, ὃς ἄλλα τε πολλὰ εἶπεν, ἐν δ' αὐτοῖς καὶ τόδε· ὅτι βλάσφημον δινεῖ καὶ ἀνόσιον πρᾶγμα ψεῦδος ὑπὲρ τοῦ Θείου ἐθέλειν λέγειν. Ἀλλὰ τοιοῦτοί εἰσιν οἱ

χαρποὶ τῶν προθυμουμένων τὰ ἀσυμβίβαστα συμβιβάσαι καὶ συγχλῶσαι τὰ ἀσύγχλωστα.

Χωριστέον τοίνυν κατ' οὐσίαν τὴν θρησκείαν, ὡς
 ἔτερον τι ὅν, τῆς φιλοσοφίας, οὗτω γάρ ἐκάτερον τὴν
 οἰκείαν ὁδὸν εἰς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος βαδίει. Αἱ
 δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ ἀπορίαι περὶ ψυχῆς, ἀθανασίας, Θεοῦ
 καὶ τῶν τοιούτων οὐχ ἀπεργάζονται τοὺς ἀνθρώπους ἀτα-
 σθάλους καὶ ἀθέους ἐπεὶ ἡ τοῦ φιλοσόφου διάνοια οὕ-
 πω ἀσφαλή καὶ τελέαν πίστιν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέργαζεται,
 ἀλλὰ μόνη ἡ θρησκεία. Ἡκιστα τοίγυν θεωρητέον τοὺς
 νῦν δὴ περὶ τῶν τοιούτων ἐπιστημονικῶς ἀποροῦντας
 ὡς ἀθέους, ἀλλὰ καθ' ἡ προελέχθη, ὡς γέαν φάσιν,
 γέαν ἀναγέννησιν τούτου τοῦ ἀθανάτου ἐν θυητοῖς πράγ-
 ματος, τῆς φιλοσοφίας ἡμῖν ἐξαγγέλλοντας. Δύο δὲ
 περιόδους ἡ φιλοσοφία ἀνέκαθεν μέχρι δεῦρο διήνυ-
 σεν. Διὸ καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆς διχῇ διήρηται, εἰς τε τὴν
 ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν. Ρητέον δὲ νῦν ὡς ἐν τύπῳ λα-
 βόντας καὶ τὰ ἔκατέρα ἴδιάζοντα πλεονεκτήματα.

Αὐτὴν μὲν οὖν ἡ ἀρχαία φιλοσοφία ὡς τι ὅλον συνεχὲς
 φύσει πως καὶ ἀναλογίᾳ ἡρμοσμένον συντετέλεσται,
 ἀργὴν, μέσον καὶ τέλος διακριδόν ἡμῖν ἐμφαίνουσα· καὶ
 εἰκονικώτερον εἰπεῖν, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ἔργον τῶν πάλαι
 (λέγω δὲ τῶν Ἑλλήνων) πλαστικώτερον εἶδος περιβέ-
 βληται.

Βαν δὲ οὐδεμίαν θεωρίαν, οὐδὲ ἐν ἐπινόημα γενναῖον,
 οὐδὲ ἐν δόγμα βρῖθός τι ἔχον εὑρήσεις παρὰ τοῖς νέοις
 φιλοσόφοις, σπερ οἱ πάλαι ἡ οὐκ εἴπον ἡ οὐχ ὑπῆνι-
 ξαντο ἡ οὐ συνήσθοντο· καὶ κατὰ τοῦτο ἄρα φανερὰ ἡ
 ἐκ τῆς πάλαι φιλοσοφίας προσγιγνομένη ἡμῖν ὠφέλεια,

σν'.

καθ' ὅσον καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπίδοσιν πάντὸς πράγματος σπουδαίου ἀνασκοπεῖν ὡφέλιμον ὑπάρχει.

Γον τὰ πάλαι ἔθνη τρόπον τινὰ εἰλικρινέστερα ἢν τῶν νῦν δὴ ἀκμαζόντων καὶ τῶν φιλοσόφων ἔκαστος κατὰ γε τὰ ἑαυτοῦ δόγματα καὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ βίου ἐρδύθμιζεν· ὁ Πυθαγορικὸς φιλόσοφος Πυθαγορικὸν βίον διηγεῖν, ὁ Ἐλεατικὸς Ἐλεατικὸν, ὁ ἥδονικὸς ἥδονικὸν, ὁ χυνικὸς χυνικὸν, ὁ στωϊκὸς στωϊκὸν καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ὁ γὰρ λόγος εἰκὼν τῆς ψυχῆς ὑπάρχει, λέγομεν δ' αὗθις καὶ τῆς ἀγωγῆς· Διὸ οὐ πάνυ τι τὴν γνώμην τινῶν προσιέμεθα λεγόντων (ἐν οἷς καὶ γαλάτης τις ὁ Βοσάγγιος), ώς εἴ τις ἐθέλει τὸν βίον καὶ τὸ ἥθος ἔκάτου τῶν νεωτέρων φιλοσόφων μαθεῖν, παραλαμβανέτω τὰ ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεχθεῖσι καὶ οὕτως ἀποτελέσει τὸν χαρακτῆρα τοῦ φιλοσοφοῦντος· καὶ γὰρ τοιαῦτά πού φησιν ὁ μὴ ἐμβριθῶς τοῖς λεγομένοις ἐγκύπτων· ἀναμάρτητον γὰρ ὁ πᾶς αἰών ἀνέφηνε τὸ πρόσθεν δηθὲν, ὅτι ὁ λόγος ἐς τῆς ψυχῆς εἰκών· ὅμολογητέον μέντοι ὅτι οὐ τοσοῦτον ἀκριβῶς ὁ τῶν νεωτέρων βίος τοῖς δόγμασιν αὐτῶν ἕρμοσται, ὥσπερ παρὰ τοῖς πάλαι. Τοῦτο δὲ πολλῶν ἔνεκα συμβαίνει, ὃν ἐν ἐστι καὶ τόδε· τῶν γὰρ νῦν ἀνθρώπων ὁ ἴδια βίος οὐχ οὕτως ἀπρὶξ ἔχεται τοῦ δημοσίᾳ, ἀλλ' ἡτοι ἀπολείπεται ἡ προσωτέρω αὐτοῦ τείνει, ὥστε ὁ φιλοσοφῶν δι' ἀγάπην, φιλίαν, συνήθειαν καὶ ώς ἐνί γε λόγῳ εἰπεῖν, διὰ τὸ φιλόχοινον ἀναγκάζεται ταῖς ὑπαρχούσαις περιστάσεσιν ὑπείχειν, ἔστι μὲν ὅτε βελτιούμενος, ἔστι δ' ὅτε διαφθειρόμενος. Ἀλλ' ἡ πάλαι φιλοσοφία προτερεῖ πως τῆς νέας ώς ἀκριβέστερον ἡμῖν τὴν ὅλην κοινωνίαν τῶν τριγικαῦτα ἀνθρώπων ώς γ' ἐπὶ τὸ πολὺ, δηλοῦσα.

ενα'.

Kai Δων ὅπερ ἐκ τοῦ ἄρτι λεχθέντος παραλαμβάνεται·
χόμπου γὰρ λέξεων τοῖς πλείστοις δυσλήπτων, πολλάκις
καὶ τὰ πάνυ σαφῆ καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν τετριμμένα καὶ ἀ-
γοραῖανπέρ μοῖραν, διὰ τὸ ἀκοινώνητον Ἰσως, σεμνύνοντος
σχεδόν τι πάμπανή πάλαι φιλοσοφία ἀπηλλαγμένη φαί-
νεται. Διὸ καὶ προσιτὴ τοῖς πᾶσιν ὑπῆρχεν. Εἰ γὰρ ἦν
σοφιτῶν τερθρεία, ῥήμασι μεγαλείσις τὰς κούφας αὐτῶν
γνώμας κοσμούντων, τοῦτο μάλιστα διὰ παντὸς ἐθήρα,
τὸ τὰς ἀκοὰς τῶν πολλῶν πάσῃ τέχνῃ κατακηλεῖν,
ὅπερ πάντῃ διάφορον τῆς γλώσσης ἐστὶν, ἢ περ οἱ νῦν
δὴ φιλοσοφοῦντες χρῶνται. —

Προέχει δ' αὖτε ἡ νῦν φιλοσοφία τῆς πάλαι κατὰ δύο
μάλιστα ταῦτα· Αὐτοῦ μὲν, ὡς ἂν τις φαίη, κατὰ ποσόν
οὐ γὰρ μόνον πᾶν ὅτι καὶ λόγου τινὸς ἀξίου τῶν τοῖς
πάλαι ἔθνεσι δεδογμένων ἐκ παντοίων παραδόσεων πα-
ρείληφεν, ἀλλὰ καὶ ἐκάστη τῶν ἀλλων ἐπιστημῶν, ἐξ
ῶν γε τὰ καθόλου πορίζεται, ἐκ παντοίων ἀφορμῶν
πείρᾳ ἀμφιλαφεῖ ηὔξηθησαν.

Βούτη δὲ κατὰ ποιόν· Ἐξ οὗ γὰρ χρόνου ἡ θεία χάρις
τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς θαλπυὴ καὶ ζείδωρος ἀκτίς τὸν
γνόφον τῶν πρώην προλήψεων διεσκέδασε καὶ τὸ ἀν-
θρώπειον πᾶν ἐν ἐγὶ θεῷ ἀγίῳ ἐνιαῖον ἀνέδειξε, τῇ θειο-
τάτῃ τῆς ἴσοτητος ἰδέᾳ αὐτὸς θηλάσσασα, ἔρωτα, ἀγάπην,
φιλίαν καὶ ἐνὶ γε λόγῳ εἰπεῖν, τὸ θυμοειδὲς πᾶν ἐξα-
γνίσασα, γενναῖόν τι καὶ ἀθέσφατον βάθος ταῖς τῶν ἀν-
θρώπων ψυχαῖς ἐνεποίησεν, ὅπερ ἐν ζωγραφικῇ, μουσι-
κῇ, ποιήσει καὶ λόγῳ παντὶ προδήλως πάνυ ἐκφαίνεται,
Ο Θεάνθρωπος ἐτίμησε τὸν ἰδίᾳ ἀνθρωπὸν ἢ δὲ Θεο-
τόκος καθαγιάσασα τὸ ἐαυτῆς φῦλον, καθηγίασε καὶ
τὸν ἄνδρα ὁ ἰδίᾳ ἀνθρωπὸς πέποιθεν ἐν Χριστῷ ὅτι

συζ'.

Θείας τινὸς μοίρας μετέχων, ἀθάνατόν τι ὅν ἐστι καὶ ἀνώλεθρον. πάντων δὲ τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων μόνος ὁ θεῖος Πλάτων τῆς τῶν πάλαι ψυχρότητος χρείσσων φαίνεται (α). Ὁ θεῖος λόγος τοῦ Πλάτωνος ως ἑωθινὴ αὔρα γλυκερᾶς ἡμέρας θάλπει καὶ μελίσσει καὶ γο-

(α) Άλλ' ἐν αὐτῷ τῷ Φαίδωνι, ἐνῷ γε τὴν τελευτὴν τοῦ ἀιδίμου Σωκράτους ἀληθετον τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει εἰς πάντα τὸν αἰῶνα κατέστησε, ψυχρότητός τινος τῶν πάλαι οὐ τελέως ἀπήλλακται. αὕτη δ' ἦν ἡ ὀλιγωρία καὶ καταφρόνησις τοῦ γυναικείου φύλου ὡς φύσει ὑποδεεστέρου δυτος τῶν ἀνδρῶν καὶ τῆς σπουδαίας ὄμοιας αὐτῶν ὅλως ἀναξίου. « Αἴπαγέτε τις ταῦτην οἰκαδε » ἦν ἡ τοῦ Σωκράτους παρηγορία πρὸς τὴν Εανθίπην, τῇ τὴν χαλεπότητα καὶ ἀτοπίαν πάντες εὖ ἔτιμεν, ὡς καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀμέλειαν, ἀλλ' οὐκ ᾧν οἶοίτε εἴημεν μὴ οὐκ οὕκτῳ τινὶ καὶ αἰσθήματι δυσαρέστῳ καταληφθῆναι, ὀρῶντες αὐτὴν καὶ τὸ πατεῖσαν μετὰ κλαυθμῶν τε καὶ γέων οἴκαδε ἀπαγορένην καὶ τῆς ὑστάτης τοῦ συζύγου καὶ συμβίου παραμυθίας στερούμενην, εἰς καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ δικλόγου πάλιν αὕθις τὸ γύναιον προσερχόμενον εἰςάγεται. Καὶ ἐν τῷ πρόσθιν δὲ διέφερε ὁ Σωκράτης, πειρώμενός ποτε πεῖσαι τὸν ἑαυτοῦ παῖδα (Ξενοφ. Απομνημ.) ὅτι διφείλει τὴν τῆς μητρὸς χαλεπότητα φέρειν, μόνον τοὺς λόγους τῆς ὀφελείας εἰς μέσον προφέρεται. Ή ἀγνοοῦ ἄρα τοῦ θείους ἀναθάλησις, τὴν ἔκφανσις τῆς ἐν ἡμῖν θείας ἐπιπνοίας, ἀγάπης, ισότητος, δῶρογ πολυτιμότατόν ἐστι τοῦ θείου γριστικνισμοῦ. Οἱ Βόλνεῦς (προσφιλῆς γάρ μοι δὲ ἀνὴρ ἀνέκαθεν), δὲ ἀγνῆν καὶ παγκάλην ψυχὴν ἔχων Βόλνεῦς, πάθη εἰδωλολατρικὰ ὡς αὐτὸν τὸν χριστιανισμὸν καταπολεμῶν, οὐ συνῆδει ἑαυτῷ ἀγάριστόν πως τέκος τοῦ Χριστοῦ ὅν. πόθεν γάρ ἐκείνην τὴν θείαν τῆς ψυχῆς διέχυσιν παρέλασθεν, τίτις τὸν νέον ἀνθρώπον κοτυψεῖ τε καὶ ἀγείρει;

τεύει τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ὡς ἐκ συναισθήσεως οἰερω-
τάτης ἔκπνέουσα, περὶ τῆς ὁμολογητέον ὅτι παρὰ τοῖς
πάλαι οἷον νεναρκωμένη τῇ διὰ τὴν τύρβην τῶν μεθ'
ἡμέραν. Ἄλλ' οὐχ τῆσσον καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐλάνθα-
γεν ἑαυτόν τοιαύτῃ συναίσθησιν ἔχων, οἶον δὴ τὸ πᾶν
χρος τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ ἀπονέμων. Καὶ οἱ περὶ<sup>πΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΟΥ</sup>
ἀθανασίας δὲ τῆς ψυχῆς λόγοι αὐτοῦ, τίσεώς τε καὶ
ἀμοιβῆς τῶν ἐνθάδε βεβιωμένων, ὅσοις ἐν τῷ Φαίδωνι
καὶ ἀλλαχοῦ διαλεκτικώτερόν τε καὶ μυθικώτερον ἔκτι-
θενται, οὕπω οἵοί τέ εἰσι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν τε-
λέως ἀποπληρῶσαι πάντες γάρ πειθοῦς, οἵας γε δὴ
ἡμῖν διὰ τοῦ ιεροῦ εὐαγγελίου ἐνεργαζομένης προσδέον-
ται. Ὁ δὲ Θεάνθρωπος οὐ τέχνη διαλεκτικῇ τὸ ἀνθρώ-
πειον περὶ τῶν τοιούτων ἐδίδαξεν, ἀλλὰ λόγον τῇ θε-
τῇ ἡμῶν συναισθήσει ἐνεφύσησεν ιερόν. Μάτην ἄρα οἱ
τὰ πάντ' ἐκλογικευόμενοι καὶ ἐλευθεριάζειν δοκοῦντες,
μηδὲ εἰδότες ἵσως ὅσον τὸν ἀνθρωπὸν συμποδίζουσι,
καὶ αὐτὴν τὴν θείαν τῆς Ἀληθείας ἀποκάλυψιν, ἥτοι
αὐτὴν τὴν θρησκείαν τῷ λόγῳ μόνῳ καὶ τῇ διανοίᾳ λη-
πτὴν εἶναι ἀποφαίνονται, ώστε θρησκείαν καὶ φιλοσο-
φίαν ἐν καὶ ταύτῃ ἀμφω εἶναι. Οἱ τά γε τοιαῦτα λέ-
γοντες ἀπειρίᾳ τῆς ἀνθρωπικῆς φύσεως λέγουσιν. Ὁ
χριστιανισμὸς ἄρα ὁ γενναῖόν τι βάθος ταῖς τῶν ἀν-
θρώπων ψυχαῖς ἐνεργασάμενος, τὸ ἐν αὐταῖς τέως κε-
κοιμημένον σφόδρα ἐγείρας, ἔμελλε πάντως διαλάμ-
ψειν καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρωπείοις λόγοις τε καὶ ἔργοις.

Εἰ καὶ οἱ ἀμφὶ τὸν ἡδύφωνον Βιγκελμᾶνα καὶ συγνοὶ<sup>πΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΟΥ</sup>
τῶν νῦν ἡσαχημένη τῇ διανοίᾳ εἰς τὸν χρυσοῦν τῶν πά-
λαι αἰῶνα προσαναβαίνοντες καὶ τρόπου τινὰ ἐν τῇ ἀν-
ταυγείᾳ αὐτοῦ θαλπόμενοι, ὅλῃ τῇ ψυχῇ ταῖς μυθολο-

σνδ'.

γικαῖς χάρισι τῶν καλῶν τεχνῶν διαχέονται, πᾶν δ' ὅτι αὐτοὶ ἀλλοθέν ποθεν παραλαβόντες συναισθάνονται, τοῦτο ἐν αὐτοῖς τοῖς ἑλληνικοῖς καλλιτεχνήμασιν ἐνορᾶν δοκοῦσιν (α)· εἰ καὶ συγνοὶ καὶ μάλα σοφοὶ ἄν-

(α) Ταύτης τῆς περὶ τὰ τοιχῦτα ὑπερβολῆς τῶν ἀρχαιολόγων πολλὰ μὲν ἄλλα αἴτια, οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ τόδε· τὴν γὰρ ἔκυτῶν συναίσθησιν καὶ διάνοιαν τῇ τῶν πάλαι εἰς ταῦταν συγχέοντες, τὰ δὲ καλλιτεχνήματα τῶν πάλαι ὡς ἔκφανσιν ὅλης τῆς θρησκευτικότητος τῶν εὖ μ.ο.ύ σων Ἑλλήνων ὑπολαμβάνοντες, ἐοίκασι καὶ ἐαυτοὺς ὥδε πως λέγειν· τουτὶ τὸ ἄγαλμα, ὅπερ δ πάλαι ὡς τοῦ δεῖνος ἢ δεῖνος Θεοῦ εἰκόνα ἐλάτευεν, ἔδει πάντως αὐτῷ τοιόνδε ἢ τοιόνδε θαυμασμὸν καὶ σέβας ἐμποιεῖν· ὅφελοι ἀρχ καὶ γὰρ νῦν τὴν ἐμὴν διάνοιαν καὶ συναίσθησιν συντείνας, πάνθ' ὅσα δ πάλαι ποιῶν ἢ θεώμενος αὐτὸς συνησθάνετο ἀνακαλῦψαι καὶ συναίσθεσθαι. Εἴθι τοίνυν, ὡς Μοῦσα, ἂδε, ἀν τὸ ἐγὼ συναίσθάνωμαι, ἀν τε μ.η. Οὐδὲ γὰρ ἵναρ ἵσως ἐπῆλθε τοῖς πάλαι; ὅσα περ ἔνιοι τῶν νῦν σοφῶν αὐτοῖς βίᾳ περιάπτουσι. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀρχαιολόγων μελετῶσι τὰ παλαιά, οὐχ ὡς ταλαιπώντες ἵνα ἀεὶ ἐπὶ τὰ πρόσω χωροῖς συμπληροῦντες, ἀλλ' αὐτῶν γε τῶν παλαιῶν χάριν, παρὰ πάντα τὸν βίον ἐν τῷ παλαιῷ κόσμῳ συγκλειόμενοι καὶ ζῶντες, τῶν μὲν πάλαι παρὰ Μοῖραν γλυχόμενοι, τῶν δὲ νέων παντάπασιν ὀλιγωροῦντες. Χαρίεις δέ τις καὶ μάλα κομψὸς συγγραφεὺς ἔργον τοις ὅτις ἀληθῶς πάγκαλον τοῦ Κανόβα μονογούν ἐς τὸ μηδὲν ἀπορρίπτει δι' ἄλλην μὲν αἰτίαν εὔλογον οὐδεμίαν, ἀλλ' ἢ δτι οὐχ ὡς ἄλλοι τινὲς τὰ τοῦ Φειδίου ἢ Προκόπελους ἀκριβῶς πάνυ ἐμιμήθη! Οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τὰ τεχνήματα τῶν νῦν τεχνιτῶν οὐκ ἴσης τιμῆς τοῖς πρώην ἀξιοῦται· σπάνις γὰρ νῦν ὡς ἀληθῶς καλλιτεχνῶν, σπάνις ποιητῶν. καὶ καλλιτέχναι τινὲς τὴν κυνῆν τοῦ Ἄιδος ἐπιθέμενοι καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ Ἐρμοῦ πέδιλα ὑποδεθέντες, τὸν δὲ νέον κόσμον λακτίσαντες, εἰς τὸν πάλαι ἐπήρθησαν ἀργεῖς ὅλως γενθύμενοι.

δρες παντοίως ισχυρίζονται ὅτι τὰ νέα καλλιτεχνήματα μηδαμοῦ ἀν φανείη πρὸς τὰ τῶν πάλαι παραβαλλόμενα, ὁφείλομεν ἡμεῖς γε αὐτοὺς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας σεβόμενοι, εἰλικρινῶς μάλα ὁμολογῆσαι ὅτι οὐδὲ ὅπως τιοῦν ἀν ἔχομεν νοήσαι ὅπως ποτέ τις τῶν νῦν ἀνθρώπων ἔχοι. ἀν τελέως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀποπληρῶσαι τὰ τῶν πάλαι ἔργα θεώμενος οὐδέν τε ὑποστελλόμενοι παρόησιαζόμεθα ὅτι μάτην ἡμῖν ἡ μελισταγὴς τοῦ Βιγκελμᾶνος γλῶσσα σέβας πειρᾶται ἐμποιεῖσαι πρὸς τὸν καλὸν, φέρ' εἰπεῖν, Ἐπόλλωνα ὡς πρὸς θεόν· Μειράκιον γὰρ χάριεν καὶ πιστὸς ψυχρόν μοι φαίνεται ὁ Ἐπόλλων πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἢ τοῦ Παφαὴλ παραβαλλόμενος. Τῶν γὰρ πάλαι ἡ Μοῦσα, καὶ τοι τοῦ θείου μετέχουσα, ψυχρά πιστὸς φαίνεται μοι πρὸς τὴν τῶν Ἰταλῶν, Ἰσπανῶν, Ἀγγλῶν καὶ Γερμανῶν. Λέγω δὲ πᾶν ὃ, τι αὐτὸς συναισθάνομαι, μηδὲ ὅτιοῦν τῇ τῶν σοφῶν κατεχόμενος γνώμη. Μοῦσα γὰρ ἀνευ βάθους ἀληθείας, ἥτοι Μοῦσα μὴ ὄλοσχερῶς τῆς τοῦ ἀνθρώπου συναισθήσεως κυριεύουσα, ἔχει τι παιγνιῶδες καὶ ψυχρόν. Καὶ καλλιτέχνημα μανίας Πλατωνικῆς ἀμοιρον ἡμιτελὲς ἐξ ἀνάγκης ἐστί. Πλατωνικὴ δὲ μανία ὀλως ἀδύνατος παντὶ καλλιτέχνῃ καθίσταται, ὃς ἀν ἑαυτοῦ γε ἐν τῷ πόιειν συνείδησιν ὡς ἑτέρου τινὸς ὄντος ἔχει, ἥ τὸ ἔργον, ὅπερ ποιεῖ. ἐὰν γὰρ μὴ ὄλην τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ καλλιτέχνης θείω πυρὶ οἷον τετηκυῖαν μετὰ μανίας τινὸς εἰς τὸ ποιούμενον διαχέη, ἐὰν μὴ πρότερον θρησκευτικῶς πιστεύσῃ ὃ, τι ἀν ποιῇ, τὸ καλλιτέχνημα ἐξ ἀνάγκης ἥτοι ἔργον νοῦ ἡ μαθήσεως ἔσεται (καὶ τοῦτο εἴη ἀν ἀφόρητος τῶν πρώην ἐπανάληψις ἡ μίμησις) ἥ ἔργον οὐχ ὄλης τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ οἷον ἔκμαγμα,

συζ'.

ἀλλὰ μοίρας τινὸς μόνον αὐτῆς. Ἡ δὲ τοιαύτη συγείδησις ἐν τέχνῃ διχασμός ἐστι· καὶ ὁ διχασμός οὐδεπώποτε ἔργον θαυμάσιον παράγει. Ωςαύτως δὲ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ τῶν καλῶν ἀπολαύοντος ἀπολαύει γάρ τις τῶν καλῶν ἔργων τότε μόνον ὡς ἀληθῶς τε καὶ γνησίως διπόταν αὐτὸς, ὡςπερ ὁ ποιήσας, δημιουργὸς τρόπον τινὰ τοῦ ἔργου γίγνηται. Οπόταν ἀμα τῇ θέᾳ τοῦ καλλιτεχνήματος πῦρ ἵερὸν ὑπειεῖδὺν, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐκκαύσῃ καὶ αὗτῇ οἶον τακεῖσα, τῷ καλλιτεχνήματι διαχυθῇ καὶ εἰς ταύτὸν αὐτῷ ἀρμοσθῇ. Ἐν ᾧ γάρ ἀν δ θεατὴς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ τὸ καλλιτέχνημα μὴ ὡς ἐν καὶ ταύτῳ γενόμενον συναίσθηται, ὡς δ' ἕτερόν τι ἦ μᾶλλον ὡς μόριόν τι ἑαυτοῦ θεᾶται, φανερὸν ὅτι οὐ τελέως αὐτοῦ ἀπολαύει. Άλλ' διχασμός οὗτος δὲν τέχνῃ τότε μόνον αἴρεται, ὅταν τὸ καλλιτέχνημα οἶον τ' ἦ τῆς ὅλης φύσεως τοῦ ἀνθρώπου κυριεῦσατ, καὶ ὡς ἐν ἀλλῷ λόγῳ εἰπεῖν, ὅταν μανίας Πλατωνικῆς ἔργον ὃν τυγχάνῃ καὶ μετὰ μανίας Πλατωνικῆς θέαμα. Άλλ' ἡ τοιαύτη μανία ἐκ θειοτέρας τινὸς ἐπιπνοίας τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιφοιτᾷ φιλεῖ. Ἡ δὲ θεία ἐπίπνοια οὐκ ἐν πάντι αἰῶνι ἦ αὕτῃ ὑπάρχει. Καθ' ὅσον γάρ δ ἀνθρώπος καθολικώτερον τὸ θεῖον συναίσθάνεται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ ἐπίπνοια καὶ μανία καθολικωτέρα γίγνεται. Πάντα μὲν οὖν τὰ καλὰ ἔργα τῶν πάλαι Ἑλλήνων θαυμασμοῦ ἄξιά ἐστιν καὶ μελέτης ἐμβριθοῦς· πάντα γάρ μετὰ μανίας Πλατωνικῆς πάντως ἐποιήθη ἀλλ' οὐ χρὴ ἀμνημονεῖν ὅτι ἐκείνη ἡ ἐπίπνοια καὶ κατοχὴ οὐκέτι ἡμῖν ὄλοσχερῆς ἐμφύεται, οὐδὲ ὄλοσχερῶς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κυριεύει, ἀλλ' ἡτοι μάθησις ἡ ἐπίπνοια μερικὴ πάρ' ἡμῖν ταῦν καθέστηκε. πάντα γάρ τὰ ἔργα τῶν

πάλαι· Ελλήνων πλασικὸν χαρακτῆρα ἔχει καὶ πεπεράσμένον· τὰ δὲ τοῦ νέου ἀνθρώπου ἔχει χαρακτῆρα ζωγραφικὸν καὶ ἐπ' ἄπειρον τείνοντα· δταν, φέρειπεῖν, τὴν Θεότοκον τοῦ Παρακλήτη τοῦ Μουρίλλου ἢ τὰ θεσπέσια τοῦ Μιχαὴλ-Αγγέλου ἔργα καὶ τοῦ Τιτιανοῦ τὸν Χριστὸν μάλιστα θεῶμαι, ἢ ψυχὴ μου πτεροφυήσασα εἰς τὸ καθόλου καὶ ἄπειρον ἀνίπταται· οὐ γάρ μόριόν τι φύσεως τῆς ἀνθρωπικῆς τὰ καλλιτεχνήματα ταῦτα ἐκφαίνει μοι, ἀλλ' ὅλην τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καθηγιασμένην, ἥτοι ιδέαν καθολικωτάτην· καθόλου μέν τι πάντως καὶ ὁ Ἀπόλλων, ἢ Ἄρτεμις, ἢ Ἀφροδίτη ἐκφαίνει, ἀλλ' οὐ καθολικώτατα ὅλην τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκθειάζει· (α). Εὰν δέ τις τῶν καλῶν ἔργων κριτικὸς διέσχυ-

(α) Οἱ λαοκόρων τὸ θαυμάσιον τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς (Ῥοδίας) τέχνης μνημεῖον ἐν πολλοῖς πάντως πλεονεκτεῖ ἐκατέρου τῶν δούλων τοῦ Μιχαὴλ-Αγγέλου. Ἀλλ' οὗτος ὁ δοῦλος δεινοπαθοῦσαν τὴν ἀνθρωπότητα καθόλου παρίστησεν. ή δὲ ἀγάπη καὶ ἡ ὑψηλὴ τῆς ἴστοτητος συναίσθησις, ην ἐν τῇ γενναχίᾳ τοῦ ποιήσαντος ψυχὴ ἡ καὶ ἐν σοὶ γε αὔτῷ ὁ θεατὴς ἀνακαλύπτεις, τὴν ἑλην ἀνθρωπότητα διατριψαγωδεῖ· οὐ μέν τοι ἐπίσης καθολικὸν φαίνεται καὶ τὸ τοῦ Λαοκόρωντος πάθος, μερικώτερον πάντως ὑπάρχον· ὁ γάρ δοῦλος αὐτὸ τὸ ίερὸν εὐκαγγέλιον τῷόπον τινὰ ἐκπροσωπεῖ, εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀπὸ τοῦ ίερού ἀγάπην πρὸς τὴν ολιβομένην ἀνθρωπότητα ἐμφαίνων. κατὰ τοῦτο ὅρα, δηλούντες κατ' οὓσιαν γε, τὸ τοῦ Μιχαὴλ-Αγγέλου ἔργον καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαοκόρωντος προέχει, εἰ καὶ κατὰ τὸ σκευαστικὸν τῆς τέχνης μόριον αὐτοῦ ἀπολείπεται. Τιτιανὸς δὲ ὁ πολυένδοξος ατῶν ζωγράφων βασιλεὺς τῶν Ἑνετίησιν μετὰ μεγάλης πομπῆς εἰς Ῥώμην ποτὲ ἐλθὼν, δτε ὑπὸ Παύλου τοῦ Γ' προεεκλήθη, καὶ τὰ τῶν πάλαι ὁριστοτεχνήματα ἐπιστρεφόντες μελετήσας, ὅμως

συν'.

ρίσηται δτι καὶ τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος εἶδος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος καθολικώτατόν τι ἐκφαίνει, ἵστω δτι διαβάλλει πως τοὺς περὶ τὰς καλὰς τέχνας λόγους, ὡς μηδὲν ἄρα ἀληθὲς λέγοντας· Πῶς γάρ ἂν εἴη δυνατὸν τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἄγαλμα καθολικώτατόν τι ἐκφαίνειν, ὅπερ ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ καλλιτέχνου πρὸς ἔκφανσίν τινος μορίου τῆς ἀνθρωπικῆς φύσεως ἐποιήθη; σύτω γάρ ἂν κατὰ διάθεσίν τινα καὶ τύχην τὰ καλὰ πάντα κρίνεσθαι. ἐὰν γάρ ἔργον τι καὶ ἄλλα πάμπολλα ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πᾶν ἄλλο σημαίνῃ ἢ ὅπερ ὁ καλλιτέχνης ἐν τῇ διανοίᾳ εἴγεν,

εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπιχνελθὼν, ἐζωγράφησε τὸν Χριστὸν τῷ ἀκανθίνῳ στεφάνῳ στεφόμενον. Ἐν θαύματι δὲ ἔτι, ὡς ἔποικε, τὸ ἀπὸ τοῦ Λαοκόδωντος ἀπίνδαλμα ποιούμενος, ἐζωγράφησε τὴν τοῦ Χριστοῦ κεφαλὴν παρεμφερεστάτην τῇ τοῦ δεινοπαθοῦντος Λαοκόδωντος· καὶ οὕτω τὸ θεῖον καὶ καθολικώτατον πάθος τῷ κατὰ μέρος ἀντίλλαξεν. Ἔνιοι δὲ τῶν περὶ τὰ καλὰ ἐμπείρων ἀποδοκιμάζουσι ταῦτα τῆς εἰκόνος τὸ συγκαθίτε, τοις δὲ καὶ θύμερον καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνθρωποειδές τῶν δημίου τοῖς, ὡς τὴν τραγικὴν ἀλήθειαν παραβιλάπτον καὶ τὸ τῆς συναειθήσεως θάθος τρόπον τινὰ σμικρύνον. Ἀλλ' οἱ θυμυασταὶ τῶν πάλαις μριεστοτεχνημάτων αὐτό γε τοῦτο μάλιστ' ὥστε λόγον θαυμάσαι, τὴν παγκάλην μετριότητα τοῦ Τιτιανοῦ, ἐκ δικμέτρου ἀντικειμένην τῇ ὑπερβολῇ τοῦ Ρουθενσίου, τοῦ Ριβέρχ, πάντων δὲ μάλιστα τοῦ Αλιζέρτου τοῦ Δουρέου. Τὸ δέ γ' ἥμετερον, τοσοῦτος μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀθέλομεν ὑπαντίξασθαι· ὅτι ὁ Τιτιανὸς πολλῷ μᾶλλον οἵτις τὸ ζωγρένετο εἰς μετάνοιαν συγκειτσαι τὸν ἑκυτοῦν ἐταῖρον τοῦ Αρετίνον, τὸν ἐγιδνόγλωσσον, εἰ διδωρούσατο αὐτῷ ἀντιγράφην τοῦ θυμυασίου ἔργου ὅπερ il Cristo della moneta καλούμενον ἐν τῇ ἀξιολογωτάτῃ πινακοθήκῃ τῆς ἐπὶ τῷ Ἄλβῳ φωρευτίας (τῆς Δρέσδης) ἀνάκειται. Χρήσις δέ τις

αὗτό ποιῶν, οἴχονται οἱ περὶ καλλιτεχνημάτων λόγοι
φροῦδοις καὶ μάταιοις ὅλως. Ἐλλὰ φαίη τις ἀν πᾶν καλ-
λιτέχνημα παλαιὸν τὸ νέον αὐτοῦ γε τοῦ καλοῦ τέλος
καὶ ἔχφανσιν εἶναι τοῦ δὲ καλοῦ ἀεὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος
καὶ τὸ καλλιτέχνημα ἀραι ἀλισον ὑπάρχειν. Σύμφημι
ὅτι τὸ καλλιτέχνημα ἀλισόν πιντεύειν. Ἐλλ' ὅταν
καλὸν λέγῃς τὸ ὑψηλόν, ὡς τίνος ὄντος αὐτοῦ τοῦ καλοῦ,
αὗτοῦ τοῦ ὑψηλοῦ καθ' αὐτὸ, τί καλὸν, τί ὑψηλόν ἐσιν;
Τὸ Τί ἀπόκριναι «τῷ καλῷ τὰ καλὰ γίγνεται καλά»
Ἐλλὰ τίνος ὄντος τοῦ καλοῦ καθ' αὐτὸ, Τί καλὸν, κα-
λὸν ἐστὶ τε καὶ λέγεται; αὐτὸ γάρ τὸ καλὸν καθ' ἔαυ-
τὸ, γῆτοι χωριστὸν, οὐχ ὑπάρχει, ἀλλ' ἡ κατὰ Πλάτωνα
μόνον, ὡστε μηδὲ ἀν εὑσίαν εἶναι καὶ ὑπόστασιν τοῦ
καλλιτεχνήματος τὸ καλὸν ἀχώριστόν ἐστι τοῦ Τίνος.
— Ἐλλ' ἐστι τοῦτο γε, ὁ λέγομεν, τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος
εἰδος πεπερασμένου τε καὶ χάριεν μόνον ἔχφαίνει, ὡς-
αὕτως τῆς Ἀρτέμιδος, Ἀφροδίτης καὶ λοιπῶν, πλὴν

καὶ μάλα σοφὸς περιηγητὴς ἐππότου Μελιταίου ἐνδρὸς ἀπείκα-
σμα ὑπὸ τοῦ Γεωργιῶνος, ἐντοῦ καὶ τούτου ὄντος καὶ συγχρένου
τῷ Τιτικῷ, ἐν τῇ στοᾷ τῶν ἀγαλμάτων τῇ; κλεινῇ; Φλωρεν-
τίᾳ; ἀνακείμενον ἰδὼν (ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν) ἴσχυρίζε-
ται ὅτι κατὰ τοῦτο τὸ ἐν τῇ φύσει παράδειγμα ὁ Τιτικός καὶ
τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐξωγράφησεν. ἔστω, ἀλλὰ πάντες
ἴσμεν ὡς δὲ ἀνέφεκτος εἰκονογράφος τὸ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχον
ἔξιδεξετο ἡ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς ἔνθε; τῇ; καθέλου δι-
θρωπικῇ; φύσεως λυτικῇ; συναίσθήσει, ὡς λεπτόδι περιανγί-
ζων, ἔκφεντον ἐν χρώμασιν ἐποίει. τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον
ἐν ταύτῃ τῇ εἰκόνι ἔστιν ὁ νέος ἐνθρωπός ἐν Θεῷ ζῶν τε καὶ
λάμπων.

οὕτω.

τοῦ Διός καὶ τῆς Ἀθηνᾶς· ταῦτα γάρ καθόλου τι σημαίνει καὶ γάρ καὶ ἐγ τέχνη ώς ἐν παντὶ πράγματι ἀνθρωπείῳ συνέχειαν καὶ κατὰ σμικρὸν τελείωσιν ἔμεῖς γέ δεχόμεθα.

Ο μὲν οὖν "Εἰλην τῆς τύρβης τῶν βιωτῶν πραγμάτων ἀντεχόμενος, τοῦ παρελθόντος τρόπον· τινὰ ωλεῖγόρει, ἐν τῷ παρόντι μόνον τῶν, τοῦ δὲ μέλλοντος σχεδόν τι πάμπαν λεληθμένος. Ο δὲ νέος ἀνθρωπος, πάν τούναντίον, τοῦ παρόντος, ως ἔπος εἰπεῖν, ἐπιλανθανόμενος, ως συνέχειαν δὲ τοῦ παρελθόντος ἐκλαμβάνων, εἰς τὸ μυστηριώδες καὶ ἀπειρον μέλλον ὅλος βυθίζεται. Η δὲ βαθεῖα τοῦ μέλλοντος καὶ ἀπείρου μελέτη ἐνεργάζεται τῇ ψυχῇ συναίσθησιν καθολικὴν, τοῦ καθόλου καὶ μεγαλοπρεποῦς ἐφιεμένην. Η πολυθεῖα, ἡ περ πέφυκε τὸν ἀνθρωπὸν ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους ἐμπορπάν, κατελύθη, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἡ γυναικί Μονοθεῖα ἐξέλαμψεν, ΜΙΑΝ ἀνθρωπότητα διδάσκουσα, ιερᾶ πνοή ἀγάπης καὶ ισότητος ἀναβιωσκομένην." Οθεν δήποτ' ἀν ὁ ἀνθρωπὸς νῦν ὄρμηθη, ὃπουδήποτ' ἀν ἀποπλανηθῆ, εἰς ἑστίαν ιερὰν τέλος κατάγεται. Τοῦτο ἐστι τὸ Καθόλου, τοῦτο τὸ κατ' ἐξογήν Ἀληθὲς, "Απειρον, Αἰδειον, οὐσία παντὸς καλοῦ ἐν νόμῳ τοῦ ἀγαθοῦ. Η δὲ μελέτη καὶ ἔρεσις τούτου γε τοῦ Ἐνὸς καὶ Ἀπείρου ἀγνήν καὶ καθολικὴν τὴν συναίσθησιν ἀπεργάζεται, πάσης ΕΘΝΙΚΗΣ προλήψεως καὶ ἀνισότητος ἀπηλλαγμένην. Αὗτη ἡ τῆς συναίσθησεως καθολικότης ἐκφαίνεται ἐν παντὶ λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τῶν νῦν ἀνθρώπων, οὐγ γάρ τικετα δὲ καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ.

Κατὰ ταῦτα ἄρα ἡ νέα φιλοσοφία τῆς πάκαι προέγει προέχει ἄρα σὺν δλίγον. (Ἄλλα καὶ περὶ τούτου εἰς αὐθις διὰ μακροτέρων.)

Ἐκ πάντων οὖν τῶν πρόσθεν ἀτελῶς πάνυ ῥηθέντων
δῆλον που γένοιτ' ἀν ὅτι τῆς μὲν πάλαι φιλοσοφίας ἡ
ἱστορία κυριώτατος κλήδος ἐστὶ τῆς ὅλης ἀρχαιολο-
γίας, <sup>ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΣ</sup> τῆς δὲ νέας, σύνοψις ἡ συγχεφαλαίωσις τῶν ἐπι-
στημάτων καὶ πάσης ἀλληλῆς ἀνθρωπικῆς παιδείας ἀμφο-
τέρων δ' ἅμα τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας οὐσιωδέστατος
καρπὸς ἡ κατ' ἐξοχὴν γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καθό-
λου τινὸς ὄντος ἀτόμου καὶ κατὰ νόμον τελειουμένου.
Ἐντεῦθεν ἀρά δῆλον καὶ ὅσον τὸ ὄφελος ἀπὸ τῆς πα-
ρούσης ἐπιστήμης, τῆς Ἰστορίας τῆς φιλοσοφίας.

Τητέον δέ μοι βραχέα τινὰ καὶ περὶ ἀρχῆς ταύτης
τῆς ἐπιστήμης.

Ἀρχὴν γάρ καὶ οἶον πυρῆνα αὐτῆς ἔχοι τις ἀν εὑρεῖν
καὶ παρά τισι τῶν πρὸ Σωκράτους πεφιλοσοφηκότων,
οἵ γε δὴ ἐν τοῖς ἑαυτῶν πονήμασι καὶ τὰ τοῖς πρόσθεν
ἀλλῶς δεδογμένα, ὡς τῆς ἀληθείας πάμπαν ἀπολειπό-
μενα, παρεισγροῦντο ἵνα τὰ ἑαυτῶν περιφανέστερα κατα-
στήσειαν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, εἴτις τῆς τῶν τότε ἀ-
φελοῦς δόξης ἀναμνησθείη, τὴν ἀλήθειαν πεπερασμένον
τι καὶ μιᾷ ἀνθρωπικῇ διανοίᾳ ἐφίκτον εἶναι οἰομένων. Ο
δὲ θεῖος Ηλάτων καὶ τούτῳ καθολικώτερος ἔχεινων
φαίνεται· Ἐκ παντοίων γάρ φιλοσοφημάτων, ὅσα ἀλλή-
λοις συντίθεν τὴν αὐτός γε συνάδειν ἐποίησε, τοῖς ἑαυτοῖς
δικιμονίως συγκαταμίσγων καὶ, ὡς ἔπος εἶπεν, συντίαλ-
λάσσων, καθολικὸν καὶ ἀξιάγαστον σύστημα ἀπειργά-
σατο.

Άλλὰ πρῶτον Ἰστοριογράφον τῶν τοῖς πρόσθεν φι-
λοσόφοις δεδογμένων τὸν Ἀριστοτέλη μάλιστα ὄνομα-
στέον, ὃς καὶ ἴδιας πραγματείας συνέγραψεν, τῷ τινὲς
μὲν τῷ γρόνῳ τιφανίσθησπι, τινὲς δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς διε-

αξέ.

σύθησαν. Καθολικὴν δὲ τῶν πρότερον φιλοσοφημάτων σύνοψιν ὡς ἐν προοιμίῳ μέρει ποιεῖται ἐν τῷ πρώτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ, ἐν οἷς τὴν πρώτην κατ' αὐτὸν λεγομένην φιλοσοφίαν, τὴν θεωρητικὴν διεξέρχεται. Ἀλλὰ καὶ οὕτως τὰ πρώτην εὑρημένα κατὰ γε τὰ ἔκυπτα δόξαντα καὶ ἔστιν ὅτε οἴχη προσέλκων ἐρμηνεύει καὶ οὐκ οἶδ’ ὅπως ἐνίσις αὐτῶν ἔννοιαν ὑποβάλλει, τὸν περ ἀρχῆθεν οὐκ εἶχεν. (ἀλλὰ καὶ τούτου πέρι οὐκ ὁ τυχὼν ἀγών, οὐδὲ τοῦ παρόντος καιροῦ.)

Καὶ ἄλλοι δὲ συγγνοὶ, μάλιστα δὲ τῶν περιπατητικῶν, ἴστορικὰς πραγματείας συνέγραψαν, αἵτινες ἡμῖν οὐ περιγεγόνασι· παραδόσει δὲ τὰ ὄντα τῶν συγγραψάντων γιγνώσκομεν, ἐκ τῶν ὕστερον ἀπανθισμάτων καὶ μάλιστα Διογένους τοῦ Λαερτίου, ὃς ἦκιστα φιλοσοφεῖσθαι συνειρμέσυ ἐπείσων, τὰς τῶν φιλοσόφων γνώμας καὶ τὰ περὶ αὐτῶν θρυλλούμενα, οὐδὲ ὅπως τείστειον τὸ βρεθός αὐτῶν νοῶν, φύροδην μίγδην ἡμῖν παραδέδωκε· κοῦφος γάρ ὁ ἀνήρ παντάπασιν τὸν, καί τοι φιλομαθής· ἀλλ’ εἰλεικρινῆς τε καὶ δι’ αὐτὴν τὴν κουφότητα πάντῃ ἀβλαβής· οὐδὲν γάρ ἄλλο, ὡς ἔστιν, ἐν τούτῳ τῷ πονήματι ἐθέρευσεν τὴν ἔαυτοῦ ἀβελτηρίαν δι’ ἐπιγραμμάτων εἰς αἰώνα τὸν ἀπαντα παραδιδόναι. Ὅστε μηδαμῶς εἰς τὸ μηδὲν, τούς γε τοιούτους ἀπορρίπτειν, ως τινες δύσπιστοι ὑπεράγαν ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον δι’ αὐτὴν αὐτῶν τὴν κουφότητα πάνυ ἀξιοπίστους ἐν πολλοῖς ἤγητέον.

Παραλείποντες δὲ καὶ ἄλλα ἄλλων δοκίμια παλαιότερα, λέγομεν ὅτι καὶ τῆς ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας, ὡς ἐπιστήμης, δημιουργούς καὶ πατέρας τοὺς Γερμανούς ἀγκωμιαστέον. Γερμανικῆς γάρ βραχυνοίας καὶ ἀτρύπου

ἐπιμελείας καρπός καὶ οὗτος γνήσιος ὑπάρχει. Φανερὸν
ἄρα ὅτι παρὰ Γερμανοῖς πολλὰ καὶ ἀξιάγαστα περὶ ταῦ-
την τὴν ἐπιστήμην συγγέγραπται. Σκοποῦντι δέ μοι τὸ
μέγα δρελος αὐτῆς καὶ προθυμουμένῳ τὸ κατὰ δύναμιν
τοῖς ἔμοις πολίταις ἐπικουρῆσαι, ἔδοξεν ἐπιχειρῆσαι ἐν
τούτων τῶν πολλῶν τῶν περὶ τῆς παρ' Ἑλλησι φιλο-
σοφίας ἐξελληνίσαι. Ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτῶν μακρότερα καὶ
ώς ἂν φαίη τις, ἐπιστημονικώτερα πρὸς τὴν πρώτην
χρείαν ὑπάρχει, αἱ δὲ μονογραφίαι πολλοῦ μὲν λόγου
ἀξιαὶ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ὕλου γνῶσιν κατ' ἀνάγκην προϋπο-
λαμβάνουσαι. Ἐκ δὲ τῶν ἐγγειριδίων χρησιμώτατον
ἔκρινα τὸ τοῦ Σβεγκέρι, σπερ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ
οὐκ ὄλιγον ἐπαινεῖται.

"Οτι μὲν οὖν ἡ ἐξελληνίσεις πονήματος φιλοσοφικοῦ
γερμανιστὶ γεγραμμένου τῶν χαλεπωτάτων ἔργων ὑ-
πάρχει, τοῦτο γε τοῖς παρ' ἡμῖν εὔμούσοις φανερώτα-
τατον. Ἀλλ' ἴστορίαν τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἐξελ-
ληνίσαις ἀκριβῆ μελέτην προαπαιτεῖ ἐνὸς ἑκάστου τῶν
φιλοσοφημάτων κατὰ τὰς ἀρχικὰς πηγάς. Εἰ δέ τι τοῦ
συγγράμματος μετέβαλον ἡ κατὰ τὰς πηγὰς ἐπηύξησα,
τὸ τοῖς Ἑλλήνων παισὶν ὠφέλιμον ἐπιζήτων, τοῦτ' ἐ-
ποίησα. Ἐπεὶ δὲ τὸ πόνημα ἀπὸ Θάλητος τοῦ Μιλησίου
ἀρχεται, τὰ πρότερον, ως μὴ ὥφελε, σιγῇ παραδραμόν,
προύθυμόθην μὲν αὐτὸς ἀφήγησιν προσιμιώδῃ περὶ τού-
των προτάξαις ἦτοι «περὶ ἀρχῆς καὶ γενέσεως τῆς παρ' Ἑλλησι φιλοσοφίας», ἀλλ' ἀρξάμενος ἐν αὐτοῖς σχεδὸν
τοῖς προσιμίοις πολλῶν ἔνεκα ἡναγκάσθην ἐπισχεῖν,
τὴν συνέγειαν εἰςαῦθις ἀναβαλών. Βουλόμενος γάρ, εἰ
καὶ πάνυ ἀτελῶς, σσον δ' ἔμοις γε ἐφικτὸν, τοῖς Ἑλλήνων
παισὶν ὑποδεῖξαι, εἴπως ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς συγχρί-

εξάδ.

σεως τῶν γλωσσῶν πρὸς ἄλληλας ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν
τοῦ Ἰνδοευρωπαϊκοῦ καὶ Σημιτικοῦ φύλου, τῶν δύο κυ-
ριωτάτων κλάδων τῆς καταχρηστικῶς λεγομένης Καυ-
κασιακῆς φυλῆς ἔστι προσανθίζειν, ἐξ ὧν πᾶσα συλλή-
βοὴν ἡ ἀνθρωπικὴ παιδεία καὶ φιλοσοφία προσήλθεν, ὅπως
ἔχει ταύτης τῆς κατ' ἀρχὴν συγγενείας ἔκατέρου πρὸς
ἐκάτερον τῶν φύλων καὶ τῆς μόστερον ἐπιμιξίας αὐτῶν
τῆς πρὸς ἄλληλα τὴν ἐν τοῖς θρησκεύμασι καὶ φιλοσο-
φήμασιν ἐνυπολανθάνουσαν ὄμοιότητα πορισθῶ, βουλό-
μενος δ' ἀμα ὅσου οἶόν τε σαφῶς τοῖς ἐντευξομένοις
ἀφηγηθῆναι καὶ εὖ εἰδὼς ὅτι τὰ γε τοιαῦτα ἔτι καὶ νῦν
τῇ ἑλληνικῇ νεολαίᾳ σχεδόν τι πάμπαν ἀγνωστα ὑπάρ-
γει, ἐξηνέγκην πως εἰς λόγους μακροτέρους καὶ ἐν αὐ-
τοῖς τοῖς προσιμίοις κατέμεινα. "Ομως δ' οὗν προτάξω
ταῦτα ὅπως νῦν ἔχει, συγγνώμην τε τοὺς ἐπιεικεῖς ἀ-
ναγνώστας ἐξαιτούμενος καὶ ἀμα ὑπισχνούμενος ἐν οἰ-
κείῳ τόπῳ τὴν συγέχειαν αὐτῶν εἰςαῦθις ἀποδώσειν. Πέ-
ποιθα δ' ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν τὰ τοιαῦτα σοφοὶ φύσει καὶ
ἀγωγῇ ἐπιεικεῖς ὄντες ἀνέξονται μου ταῦτα ψελλίζον.
τος εἰς τὴν ἐμὴν προθυμίαν μᾶλλον ἀποβλέποντες καὶ
τὴν παρ' ἡμῖν μεγάλην δυσχέρειαν περὶ τοῦτο τὸ εἴδος
τῆς μαθήσεως. (α) Ήρὶ δὲ τῆς ἀρχαιότερης γλώσσης
ἡ περὶ ἐν τούτῳ τῷ πονήματι ἐχρησάμην εὐκ ἀπολογή-
σομαι λέγων ὅτι αὐτό γε τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ ἐνύφανσις
τῶν πάλαι φιλοσοφικῶν φθεγμάτων καὶ λόγων φύσει πως
τὸν ἀρχαιότερον ἀπήγει τὸ τι ἄλλο τοιοῦτον, ἀλλὰ θαρ-
ρούντως μάλα λέγω ὅτι τοῦτο ποτὲ γρένος, ὅτε ἡ μέλ-

(α) Ταῦταν τὴν πραγματείαν μέλλομεν ἐκδώσειν μετά τοῦ
λόγου τοῦ πρὸς τὴν Ἑλλ. νεολαίαν.

λουσα γενεὰ θαυμάσεται ὅπως ποτὲ ἡμεῖς γε νῦν ἀδι-
νήθημεν ἄλλην γλῶσσαν τὴν κοινὴν λεγομένην δημι-
ούργησαι καὶ τοῦ εἴδους αὐτῆς κατὰ τὸ κυριώτατον
μέρος, καθ' ὃ γε οἱ ὑποθετικοὶ λόγοι κατασκευάζονται,
οἱ δὴ καὶ λογικῶς ὑπὲρ τὸ τρίτον μέρος τῆς ὅλης δια-
λεκτικῆς πλοκῆς ἀποτελοῦσιν, ἄλλοχότως πάνυ ξενί-
σαι, τύπους τινὰς εἰκῇ καὶ κατὰ ψευδὴ ἀναλογίαν
πρὸς τὰς ῥωμανικὰς γλῶσσας παραλαμβάνοντες, ὅλως
τῇ φύσει ἔγουν τῷ εἴδει τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσης ἀντι-
βαίνοντας· οὐδὲ τοῦτο ἐν νῷ λαβόντες ὅτι ἀναμάρτητον
ὁ πᾶς αἰών ἀνέδειξεν· ἐὰν γάρ ἔθνος τις ἄλλοτριον εἴδος
γλῶσση τινὶ περιάψῃ, προδηλότατον ὅτι καὶ αὐτὸς ἄλλο-
τριόν ἐστιν αὐτῆς τῆς γλῶσσης, τί περ οὕτως ἄλλοιο;·
“Ωστε εἶπερ οἱ ἐθελήσαντες ἡμᾶς ὡς μιγάδας ἀναδεῖξαι
καὶ ταύτης τῆς μαθήσεως ἀμηγέπη μετεῖχον, ἵστε σα-
ρῶς ὅτι τοῦτό γ' ἀν τεκμήριον ἀναντίβργτον ἐς μέσον
προέθεντο ὅτι ξενικὸν εἴδος προθυμούμεθα τῇ Ἑλλήνων
γλῶσσῃ περιάψαι, ὅπερ, εἰ Ἑλληνιστὶ τεθραμμένοι τί-
μεν, οὐδὲ ὅπως τιοῦν ἀν ἐδεχόμεθα, ὡς ὅλως ἀσημον καὶ
πάντῃ ἀνάρμοστον τῷ Ἑλληνισμῷ ὑπάρχον. Ἐλλ' ὁ
λαὸς τὰναντία τούτου μαρτυρεῖ, ὡς καὶ πρότερόν μοι
ἄλλοθι εἴρηται, γνήσιον τὸ Ἑλληνικὸν εἴδος διασώσας,
καίπερ λιτὸν εἰς ἄκρους καὶ πρὸς εὔμούσων ἀνδρῶν γρῆ-
σιν ἀνεπαρκές. Εἰ δέ τις τῶν ζηλωτῶν ἐξαφθεῖς ἐθελή-
σειεν τὴν πρὸς ταῦτα ἀντειπεῖν· λέγομεν αὐτῷ θαρρού-
τως ὅτι μάτρι πονήσει· οὗτος γάρ ὁ λόγος ἀναμφίλε-
κτος τῇδη ἀποδέδεικται. “Ἐθνη μέν γε πολλὰ πολλάχις
τὴν ἔαυτῶν γλῶσσαν διαφθείρει, καθ' ὅλην πολλαγῶς
ξενίζονται· ὅταν δημως ἔθνος γλῶσσαν ἔχον συνθετικὴν,
εἴδος κατὰ τὸ κυριώτατον ἀναλυτικῆς γλῶσσας παρα-

οὕτος.

λαμβάνη, πάντη ἀλληγορίᾳ ἔννοιαν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φωνὴν
ἔχον καὶ ταῦτα ἐπ' ἀδείας πολλῆς ποιῆσαι, δῆλον ὅτι τὸ
ἔθιμος τοῦτο ἀλλότριον τῆς φωνῆς ἐστιν, τὸν περὶ οὐκέτι
ἄντις εἴπος ὅτι ἀπλῶς διαφύειρε, ἀλλὰ καταλυμαί-
νεται καὶ ὅλως ἀφανίζει. Εἰ μὲν οὖν τινες τῶν παρ' ἡ-
μῖν λογίων, ὡς πεζοὶ οἰγνεύοντες παρὰ Λύδιον ἄρμα,
Πουλιέλμου τοῦ Ούμβολτου ἀπολείπονται, οὐδὲν θαυμα-
στὸν, οὐδὲ φεκτόν· Ούμβολδος τε γάρ ὁ ἀνήρ καὶ ἐν βα-
θυσόφῳ Γερμανίᾳ τραφείς τε καὶ παιδευθείς. 'Αλλ' ὅτι
μέν τοις καὶ κατ' αὐτό γε τοῦτο τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς
μακρῷ ἀπολείπονται, ἐνῷ γε ἐθήλασαν, ἐπαιδεύθησαν
καὶ κύρεον μελέτημα διὰ παντὸς τοῦ βίου προείλοντο,
τοῦτ' ἔστι κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν διάγνωσιν αὐτῆς γε
ταύτης τῆς πατρίου φωνῆς, τοῦτό γε, οἷμαι, πάνυ θαυ-
μαστὸν καὶ πως ἀνάρσιον τοῖς πᾶσι φανεῖται. καὶ γάρ
ὁ Ούμβολδος ὃπως δήποτ' ἐν ἀλλῃ γλώσσῃ τραφείς καὶ
εἰς πολλὰς ἀλλας δεκάδας γλωσσῶν μεριζόμενος, διέ-
γνω μέντοι τὴν φύσιν οὐ μόνον τῆς τοῦ χρυσοῦ αἰώνος
ἐλληνικῆς (ἐπεὶ τοῦτό γε οὐδὲν θαυμαστὸν), ἀλλὰ καὶ
αὐτῆς ταύτης τῆς παρ' ἡμῖν καθομιλουμένης γλώσσης
μακρῷ κάλλιον ἐνίων τῶν παρ' ἡμῖν περὶ μόνα τὰ ἔλλη-
νικὰ γράμματα διὰ παντὸς τοῦ βίου νυχθημερὸν ἀσχο-
λουμένων. Ταῦτα δ' οὕτως ἐνεργῶς λέγοντες, κινδυνεύο-
μεν ἐνίοις δόξαι πρῶτον μὲν πικροὶ καὶ πως προπετεῖς
εἴναι ἀλλὰ καὶ τοι εἰλικρινῶς τοὺς παρ' ἡμῖν λογίους
καὶ πολλαχῶς ὑπὲρ ἡμῶν μοχθήσαντας σεβόμενοι, ἀ-
γάριστοι δὲ τίκιστα ὅντες καὶ τὴν μέμψιν αὐτῶν ἐς τὰ
μάλιστα εὐλαβούμενοι, ἀλλὰ πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ
πράγματος ἀποβλέποντες, ἐξ οὗ γε πᾶσα ἡ παρ' "Ελ-
ληστι παιδεία ἐξήρτηται, πᾶσαν τὴν εὐθύνην ἀναδεγόμεθα,

λέγοντες δύοιν θάτερον ἢ αὐτοὶ οὐχ ἵκανως περὶ τῆς παρ' ἡμῖν καθομιλουμένης γλώσσης ἐσκέψαντο ἢ πᾶσαι αἱ τῶν σοφωτάτων γλωσσοδιφῶν γνῶμαι περὶ φύσεως ἦτοι εἴδους τῆς γλώσσης ἐν γένει πάμπαν ἡμαρτημέναι ἔξελέγχονται. Ἀλλὰ τοῦτό γε ὅλαις δυνάμεσιν ὡς βλασφημίαν πρὸς τὰς Μούσας καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀποβάλλομεν.

Βούδε χινδυνεύομεν καλοῖς τισι κἀγαθοῖς δόξαι ἡμᾶς αὐτοὺς καλῶς ἐλληνίζειν οἰεσθαι, τοῦ τε γνῶθι σαύτὸν παντάπασι λελησμένους καὶ ἐλληνικῆς χάριτος καὶ εὐφραδείας μηδ' ὅτιοῦν ἐπαίοντας. Ἀπολογούμενοι δὴ οὖν πρὸς ταύτην τὴν ἐνδεχομένην δόξαν, λέγομεν ὡς οὔτε τινὸς τῶν δοκίμων Ἐλλήνων τὴν λέξιν προσατρούμεθα μιμεῖσθαι καὶ εἴπερ ἀλλ.ως τοῦτό γε ἡμῖν δυνατὸν ὑπῆρχεν, μάταιόν τε ὅλως καὶ ἐπιβλαβὲς αὐτὸ δηγούμεθα εἶναι, τοὺς Κικερωνιστὰς τῶν πρώτην χρόνων πρὸ δὲ φθαλμῶν ἔχοντες, τοῦτε προτιθεμένου σκοποῦ πόρρω πάνυ ἀπελαῦνον. γλῶσσαν γάρ τοιάνδε τινὰ ἡμεῖς γε ἐπιζητοῦμεν, τὸ μὲν γνήσιον εἴδος οἷαν τ' εἶναι κατὰ τὰ κυριώτατα διασώζειν, ἀλλὰ πως καὶ μάλλον τῆς πάλαι λελυμένην καὶ εὔχερέστερόν πως τὸν γραφικὸν ἢ ἀφροτημένον χαρακτῆρα τῶν νῦν δὴ ἀκμαζουσῶν προσδεχομένην. Οὕτ' αὖτις γε αὐτοὺς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἵους τ' εἶναι τοῦτο ποιῆσαι ὑπολαμβάνομεν, ἀλλ' οὐδὲ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν ὡς ὄλ.ως ἀδύνατον αὐτὸ δηγένει τολμῶμεν. Ηεπεισμένοι δὲ καὶ μάλα ὡς οὐκ ἔστιν ἀλλ.ως γενέσθαι, εἰς τὸν χαλεπὸν ἀγῶνα ἀποδυόμεθα, ἐλπίδα καλὴν ἔχοντες ὅτι εἴτενες ἀνδρες εὔμουσοι ἐθελήσουσι τῇ διανοίᾳ ἀμα πάντα λαβεῖν, ὅσα περ καὶ ἀλλοτε περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος εἰρήκαμεν (ἔροῦ-

σξη'.

μεν δὲ καὶ πλείόνα ἐν τῷ μέλλοντι), σύτοι ἀνεκτικώτεροι πάντως ἔσονται, ἵσως δὲ καὶ κατὰ πάντα ἡμᾶς δικαιώσουσιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

"Εγραφον ἐν Μονάχῳ τῆς Βαυαρίας ἐν ἑτει 1862.

ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Σ. 8. στίχ. 36. μετά τὴν παραπομπὴν αρόθες τόδε· υἱός. γ'. σ.
1410 κ.φ.ξ.—σ. θ'. στίχ. 34. ἀντὶ τοῦ ὅσου οἶόντ', γρ. ὅσου οἶόν τ'.
—σ. ιδ'. στίχ. 22 καὶ σ. ιζ'. στίχ. 16. ἀντὶ τοῦ ἀπηρχαιωμένη,
γρ. ἀπηρχαιωμένη. — σ. ιθ'. στίχ. 23. μετὰ τὸ εὑρίσκομεν, γρ.
ῶςπερ καὶ δ σοφός . . . — σ. μθ'. σημειώσεως στίχ. 1. μετὰ
τὸ ύπόστασις, γρ. καὶ. — σ. ν'. στίχ. 24. μετὰ τὸ εἴπερ, γρ.
ταύτην. — σ. νέ. στίχ. 1. ἀντὶ τοῦ χθύν, γρ. ιχθύν. — σ. νθ'.
στίχ. 21. ἀντὶ τοῦ δῆτα, γρ. δῆτων. — αὐτ. στίχ. 23, ἀντὶ^{τοῦ} βιοθαλλῶν γρ. βιοθαλῶν. — σ. ξθ'. στίχ. 22. ἀντὶ τοῦ
ἀπηρχαιωμένον, γρ. ἀπηρχαιωμένον. — σ. η'. στίχ. 6. γρ.
γλωττοδιφαί. — σ. ηθ'. στίχ. 11. ἀντὶ τοῦ ἐνειμένη γρά-
φε μᾶλλον ἐνημημένοι. — σ. ηθ'. στίχ. 13—15. Τουτὶ τὸ χω-
ρίον δεῖται δικαστήσεως, καθ' ὅσον ἐγράψεμεν αὐτὸς πρὶν ἢ ἀνα-
γνῶνται τὰς τῶν πάλκι Περσῶν σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς τὰς διπό^{τοι}
Σπαγγελίου ἔρμηνευθείσας.

σ. ρβ'. Ἐνταῦθι συγένη δυοῖν στίχων ἐκτοπισμὸς κατὰ τὴν
τύπωσιν. Δέον τοίνυν τὸν ἀναγνώστην ἄμα ἀναγνόντα δλην
ταύτην τὴν ρβ' σελίδα, μεταβῆναι αὐτίκα εἰς τὴν ρδ' καὶ ἐκ
ταύτης τοὺς δύο πρώτους στίχους παραλαβόντας ὑποστρέψαι αὐ-
θιες εἰς τὴν ργ' σελίδα καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ ἐρεῖται; ἀκωλύτως
ἀναγνῶνται, πλὴν ἀμφοῖν τῶν στίγμων τῶν προαναγνωσθέντων
δηλονότι.—

Σ. ρε. στίχ. 23. γρ. ξξεις. — σ. ρι. στίχ. 18. γρ. καθη-
μέναι. — σ. ριέ. στίχ. 6. γρ. κατισχῦσσαι. — σ. ρκθ'. ἐν τῷ
τελευτ. στίχ. γρ. ἀντὶ τοῦ ἥ, ἥ. — σ. ρμβ'. στίχ. 19. ἀντὶ τοῦ
ἐὰν γρ. ἐᾶται. —

6'.

Σ. ρμζ'. στίχ. 28 μεταθετέον τὴν μέσην στιγμὴν εἰς τὸν ἀμέτωπον ἐπόμενον στίχον μετὰ τὸ περιπολουμένην. — σ. ρνά. σημ. στίχ. 2 γρ. ὡς προείπομεν. — σ. ρνδ'. στίχ. 21. στίξον τὸ διαχέσομαι μέση στιγμῆ. — σ. ρνή. στίχ. 4 ἀντὶ τοῦ δ', γρ. δι'. — σ. ροέ. στίχ. 12. γρ. οὐδ' ὅπως τιοῦν. — σ. ρος'. σημ. (6) στίχ. 10. γρ. δεγμάτων ». — αὗτ. στίχ. 11. γρ. ψυχῆς: — σ. ρΐθ'. στίχ. 10. γρ. ἐνέδοσαν. — σ. σδ'. στίχ. 10. γρ. Κορδούνη. — σ. σιά. στίχ. 20. γρ. μνημονευθέντων. — σ. σιγ'. στίχ. 6 γρ. ,φαμεν,. — σ. σιδ'. στίχ. 6. γρ. ἵνδοευρωπαίους. — σ. σκδ'. στίχ. 9. γρ. νοούμενος,. — σ. σκγ'. στίχ. 13. γρ. λαμπτόδηρόους. — σ. σλδ'. στίχ. 22. γρ. Φυσικοθεολογικόν. — σ. σμά. στίχ. 6. ἀπὸ τοῦ 'Αλλ' εἴ τις ἀν . . . ἄλλου ἐδαφίου ἐναρκτέον. — σ. σνδ'. σημ. στίχ. 9 γρ. ἀμέλτιαν. — σ. σνδ'. σημ.. στίχ. 11. ἀνακαλύψει.